

Markku Lulli-Seppälä:

MIETTEITÄ SÄVELASTEIKOISTA SÄVELMAAILMOIHIN

Parkkarin sekä Airakorven ja Johnssonin esitelmien innostamana

Martti Parkkari piti jo pari vuotta sitten esitelmän, jossa hän käsitteli mielenkiintoisella tavalla itse luontoai-

heita ja niiden heijastumista Wagnerin musiikissa, lähinnä Reininkullassa sekä liitti tähän yhteyteen yläsävelsarjan. Wagneriaanissa n:o 15, sivulla 29 on tästä esitelmästä syntynyt tiivistelmä. Siinä näet nousevan Erda-teeman ja Rein-virtateeman olevan identtisiä, ainoastaan rytmisuhteissa on pieni ero. Teema perustuu ilmiselvästi duuriasteikkoon ja erityisesti duuri-kolmisointuun, sanalla sanoen duuri-molli-tonaliteetin perustaan. (Laskeva Erda-teema on edellisen käänös.) Tähän hän liittyy yläsävelsarjan duurias-teikkaa luovana periaatteena.

Yläsäveliä syntyy kaikissa intrumenteissa. Kun esim. kielisoittimissa kieli värähtelee koko pituudeltaan, saamme perussävelen. Sama kieli kuitenkin värähtelee puolipituuksiltaan, kolmannespituuksiltaan, neljännespituuksiltaan jne, jolloin saamme värähtelynopeudeltaan kaksin-, kolmin-, nelinkertaisia jne ääniä. Näitten äänien keskinäiset voimakkuussuhteet sitten määräävät äänen värin, esim. minkä intrumentin ääneltä ääni kuulostaa. Näitä ylä- tai osasäveliä kutsutaan perussäänen harmonisiksi: toinen, kolmas, neljäs jne harmoninen. (Perusääntäkin kutsutaan ensimmäiseksi harmoniseksi käytännöllisyyden vuoksi.) Näiden harmonisten taajuudet (värähdystä sekunnissa = herziä, Hz) saadaan siis kertomalla perustaajuus kahdella, kolmella, neljällä jne. Esim. kymmenennen harmonisen taajuus on 10 kertaa perustaajuus. Näin nämä harmoniset sävelet muodostavat aritmeettisen, lineaarisen sarjan, kun taas kuulo on luonteeltaan logaritminen niin sävelkorkeuden kuin voimakkuudenkin suhteen. Tästä seuraa – kun yläsävelsarja kirjoitetaan nuottiviivastolle ja menään sarjaa ylöspäin – että peräkkäiset intervallit pienenevät kaiken aikaa. Ja mikä näkyy musiikkikirjallisuudessa tavallisesti suurpiirteisesti ohittettavan, on, että osa sävelistä osuu meidän nykyisin käyttämiemme sävelten kohdalle mutta osa ei. Nämä jälkimmäiset sävelet tuntuvat nykyiseen säveljärjestelmään tottuneelta epäpuhtailta.

Obertonreihe des Kontra-C:

C C G c e g b \flat c' d' e' fis' g' a' b \flat h' c'' cis'' d'' dis'' e'' f'' fis'' g'' a'' usw.
1. 2. 3. 4. 5. 6. 7. 8. 9. 10. 11. 12. 13. 14. 15. 16. 17. 18. 19. 20. 21. 22. 23. 24.
Mch. Arithmet. Folge

Laajempi alue yläsävelsarjasta

Vaskisoittaja voi ottaa minkä tahansa putkenpätjän ja puhaltaa siitä näitä harmonisia niin korkealle, kuin vain taito riittää. Korkeilla äänille äännet ovat hyvin lähekkäin ja puhaltajan on vaikea löytää juuri se haluttu niistä. Tästä on kyse, kun puhutaan esim. käyrätorvensoittajien "kikseistä"! Ja puhtaus puolestaan saavutetaan vain muuttelemalla venttiilien avulla putken pituutta niin, että soitettu harmoninen on aina puhdasvireinen. Torvensoittaja siis soittaa perusääninään näitä harmonisia, joihin liittyvät omat harmoniset antavat sitten äänenvärin!

Kuvasta näemme, että duuri-asteikkonamme käytämme, jos liikkeelle lähdetään tästä periaateista, 8.-16. harmonista. Siellä on kolme epäpuhdasta, liian matalaa ääntä (nuolet!): fis, a ja b, joista fis ja b eivät itse asiassa edes kuulu duurias-teikkoon. Kummankin kohdalla on kysymys sävelistä, jotka ovat intonaatioltaan nykyisten sävelten välillä, esim. matala fis on sekä fissän että äffän vastine: ei ole erikseen fissää ja äffää! Tätä asteikkoa "epäpuhtaine" sävelineen on käytetty ja käytetään edelleen esim. alppitorvea soittaessa, mutta ei kuitenkaan Wagneria soittaessa, vaikka alppitorvi olisikin Hundingin/Hagenin arpena.

Mielenkiintoista on, että tätä vanhempi asteikkoprinsiippi on alisävelsarja, jossa perussävelen taajuutta ei kerrota kokonaisluvulla 2, 3, 4, jne, vaan se jaetaan näillä luvuilla. Tämä on lähinnä molliasteikko. Siinäkin on kolme epäpuhdasta säveltä, tällä kertaa liian korkeita. Kathleen Schlesinger havaitsi tätä asteikkoa käytetyn vanhassa Kreikassa aulos-nimisessä oboen kaltaisessa puhallinsoittimessa. Tätä asteikkoa tavataan muinaisen Egyptin ja Mesopotamian huiluissa sekä Itä-Aasiassa ja Perussa. Muinaisessa Kreikassa auloksella soitettua musiikkia pidettiin dionyyssisenä, kansaa villitsevänä ja sitä huonoon suuntaan kehittäväksi musiikkina.

Marita Airakorpi ja Anthony Johnson pitivät 16.5.2001 antiikin tematiikkaan liittyvän kaksoisluennon. Siinä havainnollisella tavalla tuotiin esille lähinnä keskiaikainen kirkkosävellajisto, mikä oli juuri antiikin musiikin perintö keski-eurooppalaisille. Heidän esitystään kuunnellakseni minulla oli kaiken aikaa sellainen olo, että yleiskäsitykseni muinaisen Kreikan musiikista oli toisenlainen. Tämän käsitykseni olin saanut, kun minulla oli onni kuunnella vuonna 1983 puolitoista viikkoa, joka päivä Heiner Rulandin esitelmäsarjaa ihmisen sävelelämyksestä ja musiikin kehityksestä sävel-

